

nismen stack åter upp huvudet. Men dessa skuggsidor dominerade inte bilden. Känslan av förbättrad beredskap och viljan att vidmakthålla och öka vår kraft och förmåga att stå ut — kort sagt, känslan av en väl tillvaratagen nådatid — ingav något av det goda samvetets lugn, välbehövt som motvikt mot den fruktansvärda ovisshet och oro inför framtiden, som var icke blott vårt folks lott utan en gemensam plåga för hela världen.

II. Den ekonomiska utvecklingen

av

INGVAR SVENNILSON

Intet år sedan den djupa depressionen efter förra världskriget torde ha medfört så djupgående omvälvningar av det ekonomiska livet i vårt land som det gångna året. Stormaktskrigets utbrott i september 1939 rubbade givetvis alla framtidsplaner, men den ekonomiska utvecklingen under årets sista månader innebar icke något brott mot utvecklingen under den föregående högkonjunkturen. Utrikeshandeln kunde ännu trots minfaran fortgå åt olika håll, upprustningen hade visserligen påskyndats, men trots utbrottet av det finska kriget i november kan man icke tala om en mobilisering av industrien för försvarets behov förrän på nyåret 1940. Den omfattande byggnadsverksamhet, som hade kännetecknat de senaste krigsåren, kunde ej heller snabbt avbrytas, utan tidigare påbörjade eller planerade byggen fullföljdes.

De faktorer, som främst medförde en fullständig omvälvning av de ekonomiska förhållandena under det gångna året, voro i främsta rummet svårigheterna för utrikeshandeln på grund av avspärningen västerut, den forcerade upprustningen, som tog i anspråk en växande del av landets produktiva resurser, de omfattande inkallelserna till beredskaps-tjänst samt den successiva och så gott som fullständiga avvecklingen av byggnadsverksamheten, samt slutligen den felslagna skörden. Det är icke möjligt att inom ramen för en kort tidskriftsartikel närmare redogöra för ens de viktigaste fakta, som känneteckna det av dessa faktorer framdrivna ekonomiska händelseförloppet. Ett sådant försök skulle också bliva en upprepning av den framställning, som lämnats i konjunkturinstitutets rapporter våren och hösten 1940. I det följande skall därför endast erinras om några huvuddrag i utvecklingen.

En mobilisering av industrien för rustningsändamål hade förberetts under december 1939. Kring årsskiftet 1939/40 sattes på ett flertal områden omfattande planer för rustningsproduktionen i kraft. Sålunda mobiliserades snabbt en betydande del av sådana industrier som järn- och stålindustrien, mekaniska verkstäderna, textilindustrien och läderindustrien. Samtidigt fingo dessa industrier övertaga betydande order för finsk räkning. Då exporten i stort sett kunde fortgå i full utsträckning, då några inskränkningar av råvaruförbrukningen på grund av varuknapphet i allmänhet icke behövde vidtagas, och då slutligen den civila efterfrågan på olika områden fortfarande bar prägeln av en stark högkonjunktur, blev det ofrånkomligt, att rustningsproduktionen i viss utsträckning måste undantränga den civila produktionen. Till en del kunde dock dessa ogynnsamma verkningar motvägas genom en utvidgning av den industriella kapaciteten. Det första kvartalet av år 1940 kännetecknades sålunda av en utomordentlig anspänning av alla produktiva resurser. Denna anspänning accentuerades ytterligare av de omfattande beredskapsinkallelsorna. Att dessa inkallelser icke verkade i så hög grad nedsättande på produktionen torde bl. a. få tillskrivas det förhållandet, att vissa mindre trängande arbeten sattes tillbaka och att arbetstiden på vissa håll utsträcktes genom s. k. helgdagsarbete, varav inkomsten gick till nationalinsamlingen för Finland.

Efter den 9 april förändrades det ekonomiska läget mycket snabbt. Exportproduktionen gick tillbaka; på grund av avspärningen ställdes man inför nödvändigheten att strängare hushålla med de ineliggande råvarulagren; byggnadsverksamheten avvecklades successivt; fram mot mitten av året kunde även inkallelsorna till beredskapstjänst minskas. Man ställdes därmed inför en rad svårlösta anpassningsproblem, vilka endast kunde lösas genom en målmedveten samverkan av den statliga näringspolitiken och näringslivets fria krafter. De problem, som nu reste sig, kunna karakteriseras dels som ett försörjningsproblem och dels som ett sysselsättningsproblem. Dessa problem sammanföll givetvis i betydande utsträckning. Den anpassning av det ekonomiska livet, som blev nödvändig för att trygga försörjningen och bereda full sysselsättning, krävde givetvis en betydande tid.

Fram emot hösten blev det emellertid tydligt, att de av avspärningen framkallade svårigheterna började att övervinnas. Nedgången i sysselsättningen på grund av den minskade exporten västerut började då i vissa industrier och främst de tunga industrierna att uppvägas genom den successivt växande rustningsproduktionen. Till denna gynnsamma utveckling bidrog även den ersättningsproduktion, som nu började utvecklas. Det främsta rummet ur sysselsättningssynpunkt intog därvidlag otvivelaktigt den utökade vedavverkningen. Därnäst bör nämnas

den omfattande industriella verksamhet för tillverkning av gengasaggregat, som utvecklades under höstens lopp. Tack vare den snabba utvecklingen av gengasdriften behövde de farhågor aldrig besannas, som yppade sig efter avspärrningens inträdande, att näringslivet skulle lamslösas av brist på trafikmedel. Vid slutet av året var antalet gengasdrivna bilar så stort, att de nödvändigaste transporter kunde genomföras utan mera avsevärt anlitande av den upplagrade bensinen. Även i övrigt utvecklades en betydelsefull produktion av ersättningsvaror, bland vilka främst kunna nämnas cellul, sprit och fodercellulosa. Genom avtalsförhandlingar med olika länder, med vilka handel kunde bedrivas, blev en viss omställning av utrikeshandeln möjlig. Exporten söder- och västerut av skogsprodukter samt av järn- och stålvaror och maskiner kunde sålunda mot slutet av året avsevärt ökas. Den förlamande inverkan, som ockupationen av Danmark och Norge hotade att utöva på alla initiativ, släppte så småningom sitt grepp över näringslivet. Man började åter planera på något längre sikt och accepterade tills vidare den avspärrning från ytttervärlden, som inträtt.

Vad gäller inkomstbildningen, synes nedgången av exporten och byggnadsverksamheten ungefärligen ha balanserats av de växande statsutgifterna för militära ändamål. Man räknar sålunda ej med att några större förändringar i köpkraften ägt rum under året. Tillgången på konsumtionsvaror har däremot efter avspärrningens inträdande successivt begränsats genom olika konsumtionsregleringar. De inskränkningar av konsumtionen, som under året vidtagits, sammanhånga dock till en betydande del med det försämrade skördeutfallet som omkullkastade alla planer, som uppgjorts för livsmedelsförsörjningen. På grund av den minskning, som ägt rum av konsumtionsvarutillgången, torde mot slutet av året en viss spänning ha inträtt mellan köpkraftens utveckling och varutillgång. Tendenser till inflationsartad prisutveckling ha emellertid endast framträtt i starkt begränsad utsträckning. Den stegring av varupriserna, som under året ägt rum från förkrigsnivån, finner i stället främst sin förklaring i en stegring av en rad olika kostnadsfaktorer: en stegring av importpriserna; de prisstegringar, som blivit nödvändiga för att få till stånd en ökad bränsleproduktion; den kompensation, som lämnats jordbruken för minskat skördeutfall samt vissa konsumtions-skatter. Arbetslönerna ha reglerats genom särskilda avtal, som medgivit en kompensation för en del av levnadskostnadsstegringen. Den därmed följande lönestegringen förklarar emellertid endast en mindre del av varuprisstegringen. Att prisstegringen kunnat hållas så väl inom kontroll, och att prisstegringar av inflatorisk karaktär i huvudsak ha kunnat undvikas får främst tillskrivas den verksamhet, som utövats av statens priskontrollnämnd i samarbete med olika näringsorganisationer.

Varupriserna ha i flertalet fall kunnat regleras genom frivilliga avtal mellan det statliga organet och näringslivets representanter. Endast i undantagsfall ha tvångsmedel tillgripits.

Den prisreglerande verksamheten har på olika områden ifråga om försörjningen med olika varor haft en motsvarighet i olika regleringar av produktionen och konsumtionen, vilka administrerats av statliga organ såsom statens bränsle-, industri- och livsmedelskommission. Utrikes- och valutahandeln ha likaledes blivit föremål för ingående regleringar. Genomgående kännetecknas denna regleringsverksamhet därav, att den i hög grad byggt på en medverkan från näringslivets egna organisationer. Dessa ha sedan förra världskriget genomgått en utveckling, som helt förändrat näringslivets möjligheter att självt medverka vid en reglering av det ekonomiska livet.

En motsvarande samverkan mellan stat och intresserepresentanter har ägt rum såväl på jordbrukets område som på arbetsmarknaden. Genom en effektivisering av arbetsförmedlingarnas verksamhet, en ökad om skolning av arbetskraft samt en aktiv medverkan av fackföreningar och kommunala myndigheter har arbetskraftens rörlighet mellan olika yrken och orter på ett genomgripande sätt förändrats i jämförelse med förkrigstiden. Tack vare denna ökade rörlighet har överskottet av arbetskraft på vissa områden, vilka drabbats av minskad sysselsättning, kunnat utjämnas genom överflyttning till särskilt belastade områden och då framför allt vedavverkningen samt rustningsproduktionen. Den massarbetslöshet, som syntes hota, när avspärningen västerut skärptes, har bl. a. tack vare denna ökade rörlighet kunnat begränsas. Särskilt i storstäderna har dock en icke obetydlig öppen arbetslöshet uppstått. Det har därför i viss utsträckning blivit nödvändigt att utöka hjälpverksamheten bland de arbetslösa. Offentliga arbeten ha också igångsatts i begränsad utsträckning. Vid planeringen av arbetsanskaffningen har man i motsats till under depressionen på 1930-talet inriktat sig på sådan produktion, som syftar till att stärka försvaret eller snabbast möjligt förbättra folkförsörjningen.